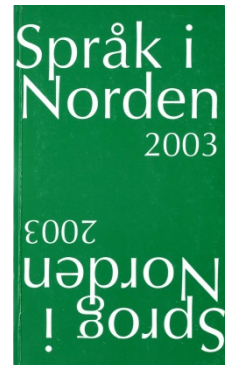

Sprog i Norden

Titel: Ny språklag i Finland
Forfatter: Mikael Reuter
Kilde: Sprog i Norden, 2003, s. 105-116
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ny språklag i Finland

Mikael Reuter

Finlands riksdag antog i februari 2003 en ny språklag. Förslaget till ny språklag omfattades enhälligt av grundlagsutskottet och godkändes av riksdagen med rösterna 179–3.

När Finland förklarade sig självständigt år 1917 och fick sin nya regeringsform 1919 hade det bara gått ett drygt årtionde sedan finskan i samband med lantdagsreformen 1906 i praktiken hade fått sin rättmätiga position som landets första språk. Antalet svenskspråkiga var vid tiden för självständighetsförklaringen 340 000 eller 11 % av befolkningen.

I de centrala ämbetsverken hade svenskan fortfarande en stark position och de flesta ledande kulturpersoner var ännu i praktiken svenskspråkiga eller tvåspråkiga. Finska hade fram till 1906 använts huvudsakligen inom lokalförvaltningen och kyrkan i de finskspråkiga områdena och hade också haft en dominerande ställning inom prästeståndet och bondeståndet i lantdagen, vars två andra ständer, borgerskapet och i synnerhet adeln, hade svensk dominans. Senatens arbetspråk hade varit svenska och i viss mån ryska.

Språkbestämmelserna i den nya regeringsformen var ingen självklarhet. Det fanns en stark opinion för att göra Finland enspråkigt finskt, med vissa minoritetsrättigheter för den svenska befolkningen. Målet för den svenska samlingsrörelsen, med Svenska folkpartiet som politisk företrädare, var i sin tur att skapa självstyrande svenska enheter både geografiskt och kulturellt, samtidigt som man slog vakt om de svenskspråkigas individuella rättigheter i förhållandet till bl.a. myndigheterna.

Samlingsrörelsen utgick från att svenskarna i Finland bildade en egen svensk nationalitet inom ramen för nationen Finland – en nationalitet som tillsammans med den finska nationaliteten byggde upp det gemensamma fosterlandet.

Tanken på att landets svenskspråkiga regioner skulle bilda ett antal självstyrande svenska "landskap" stötte på kraftigt motstånd på finskt håll och kunde aldrig genomföras. Satsningarna på enspråkiga organisationer och institutioner lyckades däremot bättre. Det svenska skolväsendet fick en hög grad av autonomi, och inom kyrkan inrättades ett svenskt stift omfattande alla de svenska församlingarna. Av stor betydelse var de kulturorganisationer som kommit till redan på 1800-talet, bl.a. Svenska litteratursällskapet (grundat 1885) och Svenska folkskolans vänner (1882). Det svenskspråkiga universitetet Åbo Akademi instiftades 1917 genom privata donationer och öppnades 1918 som ett privat universitet. Åbo Akademi liksom den senare tillkomna Svenska handelshögskolan har sedermera övertagits av staten.

De språkstadganden man stannade för i regeringsformen av år 1919 var i viss mån en kompromiss, men de visade sig i praktiken vara funktionella och har i allmänhet uppfattats som lyckade. I den nya grundlag som trädde i kraft år 2000 upprepas de med bara vissa smärre ändringar, som snarast är ägnade att stärka tvåspråkigheten:

RF 1919

14 §

Finska och svenska äro republikens nationalspråk. Finska medborgares rätt att hos domstol eller förvaltande myndighet i sin sak använda sitt finska eller svenska modersmål samt att utfå expedition på detta språk skall tryggas genom lag, med beaktande av att landets finskspråkiga och svensk-språkiga befolknings rätt enligt enahanda grunder tillgodoses. Den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens kulturella och ekonomiska behov skola av staten enligt enahanda grunder tillgodoses.

22 §

Lagar och förordningar, såsom ock regeringens propositioner till riksdagen samt riksdagens svar, framställningar och övriga skrivelser till regeringen avfattas på finska och svenska språken.

GrL 2000

17 §

Finlands nationalspråk är finska och svenska. Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällliga behov enligt lika grunder. (Här följer ett nytt stycke om samiska och andra minoritetsspråk.)

51 §

Språket i riksdagsarbetet

I riksdagsarbetet används finska eller svenska. De handlingar som behövs för att ett ärende skall tas upp i riksdagen skall regeringen och andra myndigheter överlämna på finska och svenska. Riksdagens svar och skrivelser, utskottens betänkanden och utlåtanden samt talmanskonferensens skriftliga förslag skall likaså avfattas på finska och svenska.

79 §

Publicering och ikraftträdande

Lagarna stiftas och publiceras på finska och svenska.

De väsentliga förändringarna är här att regeringsformens "finska medborgare" i den nya grundlagen ersatts med "var och en", liksom "modersmål" ersatts med "eget språk", "staten" med "det allmänna" och "kulturella och ekonomiska behov" med "kulturella och samhälleliga behov".

Finlands gällande språklag från 1922 bygger på språkbestämmelserna i RF 1919. Den är relativt lång och komplicerad, men de väsentliga bestämmelserna kan sammanfattas enligt följande:

En kommun är **tvåspråkig**, om språkminoriteten

– uppgår till 8 % (1922–1975: 10 %)

– omfattar minst 3 000 personer (infört 1975)

En tvåspråkig kommun förklaras inte enspråkig om inte minoriteten sjunkit under 6 %. En kommun kan på egen begäran förklaras tvåspråkig också om den inte uppfyller kriterierna ovan.

Ämbetsdistrikt som omfattar flera kommuner är tvåspråkiga om de omfattar

– kommuner med olika språk

– tvåspråkiga kommuner.

Distrikten anses beträffande varje kommun ha samma språk som kommunen i fråga.

I tvåspråkiga ämbetsdistrikt skall domstolar och myndigheter utfärda expedition på det språk sakägaren har använt. En högre rätt eller myndighet skall i varje enskilt fall "utfärda expedition" på det språk som den lägre myndigheten enligt språklagen har använt.

Ett tillägg som intogs 1995 är att statliga affärsverk och sådana tjänsteproducerande bolag där staten eller en eller flera tvåspråkiga kommuner eller kommuner med olika språk har bestämmanderätt skall betjäna och informera allmänheten på finska och svenska, om det inte är obehövt eller som helhet bedömt oskäligt för bolaget.

Problemet med den gällande språklagen är att den både lagtekniskt och språkligt är föråldrad och svårtolkad. Den är

skriven för ett samhälle och en offentlig förvaltning som såg helt annorlunda ut än dagens. På grund av ett flertal ändringar under årens lopp är den dessutom något av ett lappverk. Till sitt huvudsakliga innehåll är den emellertid fortfarande en bra lag.

Alla vet i varje fall att språklagen inte i dag följs i praktiken. Det beror delvis på de krångliga och oklara bestämmelserna som inte alltid kan tillämpas på det moderna samhället, men det beror naturligtvis också i hög grad på att de offentligt anställda har allt sämre kunskaper i svenska. Klagomålen över bristande offentlig service på svenska är legio, inte minst i de svenskspråkiga tidningarnas insändarspalter.

Språklag för 2000-talet

Den finländska befolkningens språkliga sammansättning vid millennieskiftet framgår av följande tabell:

Kommuner efter ämbetsspråk och befolkning efter språk 31.12.1999

		Antal kommuner		Antal invånare	
		Finska	Svenska	Finska	Svenska
I	Finskspråkiga kommuner	389		3 561 705	12 571
II	Tvåspråkiga kommuner	42		1 219 245	239 037
A	Majoritetens språk finska	20		1 173 058	133 182
B	Majoritetens språk svenska	22		46 187	105 855
III	Svenskspråkiga kommuner	21		2 274	40 831
<i>Hela landet</i>		<i>452</i>		<i>4 778 604</i>	<i>292 439</i>
				<i>5 159 646</i>	

Källa: Statistikcentralen. Befolkningens sammansättning 1999, 2000:8

De svenskspråkiga utgjorde alltså totalt 292 439 personer eller 5,7 procent av landets befolkning. Av dessa bodde hälften, 50,2 procent, i enspråkigt svenska kommuner eller i tvåspråkiga

kommuner med svensk majoritet. Den andra hälften, 49,8 procent, bodde i enspråkigt finska kommuner eller i tvåspråkiga kommuner där finska är majoritetens språk. I enspråkigt finska kommuner bodde 4,3 procent av samtliga svenskspråkiga, sammanlagt 12 571 personer.

Av de finskspråkiga bodde 1,22 miljoner eller 25 % i tvåspråkiga eller svenskspråkiga kommuner. Trots att 389 av 452 kommuner är enspråkigt finska och de svenskspråkiga utgör mindre än 6 procent bor alltså var fjärde finskspråkig i en kommun där svenskan utgör ett synligt inslag bl.a. i form av offentlig skyltning.

Utgångspunkten för arbetet på en ny språklag för Finland var dels bestämmelserna i den nya grundlagen, dels de språkliga och andra samhällseliga förhållandena i Finland vid millennieskiftet.

På justitieministeriets webbplats presenterades beredningen av en ny språklag bl.a. på följande sätt:

”Statsrådet har den 26 augusti 1999 tillsatt en kommitté på bred bas, vars uppgift är att bereda ett förslag till en ny språklag och lagstiftning som har samband med den. Genom den nya språklagen preciseras de språkliga rättigheterna i Finlands nya grundlag, som kommer att träda i kraft 1.3.2000.

Kommittén skall utvärdera den nuvarande språklagen i ljuset av de grundläggande rättigheterna i grundlagen och Finlands folkrättsliga förpliktelser. Kommittén skall också föreslå praktiska åtgärder för förverkligandet av de språkliga rättigheterna. Därtill skall lagstiftningen göras klarare i såväl språkligt som systematiskt avseende.

Målet är att korrigera i praktiken förekommande missförhållanden och att stärka den språkliga jämlikheten.

Finska och svenska förblir landets nationalspråk. I och med reformen stärks den språkliga jämlikheten och skapas förutsättningar för att korrigera de missförhållanden som förekommer i praktiken. De största missförhållandena beror på konflikten mellan å ena sidan språklagstiftningen och å

andra sidan rättsverkligheten. Språklagens krav förverkligas inte i praktiken i myndigheternas verksamhet. I samband med beredningsarbetet skall utvärderas hur denna konflikt kunde lösas på ett ändamålsenligt sätt.

I beredningsarbetet skall i högre grad än för tillfället fästas uppmärksamhet vid förverkligandet av de språkliga rättigheterna i samband med muntlig kommunikation med olika myndigheter.”

Det råder alltså inte några tvivel om att regeringens syfte var att slå vakt om tvåspråkigheten. Intrycket förstärks ytterligare när man ser till språklagskommitténs sammansättning. Ordförande var presidenten i högsta förvaltningsdomstolen (motsv. regeringsrätten) Pekka Hallberg, känd för sin positiva inställning till svenskan. Av de elva medlemmarna i kommittén är fyra svenskspråkiga och flera av de andra kända som svenskvänliga. Tre av fyra s.k. permanenta sakkunniga var svenskspråkiga, liksom tre av de fyra sekreterarna.

En av de främsta utmaningarna för språklagskommittén var att motivera och förankra sina förslag, och det gjorde man bl.a. genom att anordna seminarier på olika orter i landet. I det stora hela fick förslagen ett positivt mottagande bl.a. i medierna. Också inom de politiska partierna var mottagandet gott. Protester förekom bara från mindre grupper utan egentligt politiskt inflytande, med det s.k. Finskhetsförbundet i spetsen.

Vad lagens innehåll beträffar var en av utmaningarna att finna en balans mellan piska och morot. Kommittén valde medvetet att undvika en lag med uttalade sanktioner, och i stället satsa på att framhålla myndigheternas ansvar för att den språkliga servicen fungerar. I lagen förekommer ingen språkkombudsman och inga särskilda straff för dem som inte följer lagens bestämmelser. I stället förlitar man sig på att tjänstemän allmänt taget är laglydiga. Likaså har de nuvarande relativt formalistiska bestämmelserna om språkkunskapskrav för tjänstemän (i en separat lag) blivit mer flexibla, och tanken är att

myndigheten själv bättre skall kunna bedöma behovet av språkkunskaper och tillgodose det bl.a. genom utbildning eller fördelning av de anställda på olika uppgifter.

Här följer ett urval av paragraferna i den nya språklagen:

2 §

Syftet med lagen

Syftet med denna lag är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska.

Målet är att vars och ens rätt till rättvis rättegång och god förvaltning garanteras oberoende av språket samt att individens språkliga rättigheter förverkligas utan att han eller hon särskilt behöver begära det.

Myndigheterna har rätt att ge bättre språklig service än vad denna lag förutsätter.

10 §

Individens språkliga rättigheter hos myndigheterna

I kontakter med statliga myndigheter och tvåspråkiga kommunala myndigheter har var och en rätt att använda finska eller svenska. Myndigheterna skall dessutom ordna möjlighet för den som skall höras att bli hörd på sitt eget språk, finska eller svenska.

Hos enspråkiga kommunala myndigheter används kommunens språk, om inte myndigheten på begäran beslutar annorlunda eller något annat föreskrivs på något annat ställe i lag. Var och en har dock rätt att bli hörd på sitt eget språk och att använda sitt eget språk i ärenden som väcks av en myndighet och som direkt gäller grundläggande rättigheter för honom eller henne eller någon som är i hans eller hennes vård eller om myndigheten ålägger honom eller henne någon skyldighet.

23 §

Myndigheternas skyldighet att förverkliga språkliga rättigheter

Myndigheterna skall i sin verksamhet självmant se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken.

En tvåspråkig myndighet skall betjäna allmänheten på finska och svenska. Myndigheten skall både i sin service och i annan verksamhet utåt visa att den använder båda språken.

När en tvåspråkig myndighet tar kontakt med enskilda individer eller juridiska personer skall myndigheten använda deras eget språk, om den vet vilket det är eller utan oskäligt besvär kan få reda på det, eller använda både finska och svenska.

32 §

Myndigheternas information

Information som statliga och kommunala myndigheterna riktar till allmänheten skall ges på finska och svenska i tvåspråkiga kommuner. Det behöriga ministeriet skall se till att information som är väsentlig för individens liv, hälsa och säkerhet samt för egendom och miljön ges på båda nationalspråken i hela landet.

En tvåspråkig myndighets meddelanden, kungörelser och anslag samt annan information till allmänheten skall finnas på finska och svenska.

Att utredningar, beslut eller andra liknande texter som en myndighet utarbetat publiceras medför inte i sig att de behöver översättas som sådana. Myndigheten skall dock se till att både den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens behov av information tillgodoses.

33 §

Skyltar och ortnamn samt kollektivtrafik

Texten på skyltar, trafikmärken och andra motsvarande anslag som riktar sig till allmänheten och som myndigheterna

sätter upp i tvåspråkiga kommuner skall finnas på finska och svenska, om man inte enligt internationell praxis använder enbart ett utländskt språk.

Närmare bestämmelser om språket på trafikmärken och andra trafikordningar som myndigheterna sätter upp finns i vägtrafiklagstiftningen.

Bestämmelser om vilka ortnamn som skall användas på skyltar som myndigheterna sätter upp kan utfärdas genom förordning av statsrådet. Innan förordningen utfärdas skall utlåtande av Forskningscentralen för de inhemska språken inhämtas.

Bestämmelser om de språk som skall användas i skyltar och information till passagerarna i kollektivtrafiken kan utfärdas genom förordning av statsrådet.

35 §

Åtgärder för att främja språkliga rättigheter

Det allmänna skall i enlighet med grundlagen tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder.

När förvaltningen organiseras skall en indelning i sinsemellan förenliga områden eftersträvas så att den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens möjligheter att erhålla tjänster på det egna språket tillgodoses enligt lika grunder.

Myndigheterna skall i sin verksamhet förvalta landets språkkulturarv och främja användningen av båda nationalspråken. När omständigheterna kräver skall det allmänna vidta särskilda åtgärder för att kulturella eller samhälleliga behov som gäller nationalspråken tillgodoses.

36 §

Tillsyn och uppföljning

Varje myndighet skall inom sitt verksamhetsområde övervaka att denna lag följs.

Justitieministeriet följer verkställigheten och tillämpningen av denna lag samt ger rekommendationer i frågor som gäller lagstiftningen om nationalspråken. Vid behov skall ministeriet ta initiativ och vidta andra åtgärder för att rätta till konstaterade brister.

37 §

Berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen

Statsrådet skall varje valperiod som ett komplement till berättelsen om regeringens åtgärder lämna riksdagen en berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen och om hur de språkliga rättigheterna förverkligats samt vid behov även om andra omständigheter som gäller språk.

I berättelsen behandlas utöver finska och svenska åtminstone samiska, romani och teckenspråk.

Det som nu återstår att se är om det i praktiken blir möjligt att förena å ena sidan lagens mål att bevara och om möjligt stärka minoritetens (dvs. i praktiken oftast de svenskspråkigas) språkliga rättigheter, och å andra sidan de försvagade kunskaperna i svenska bland de finskspråkiga och därmed svårigheterna att rekrytera personal som kan tillräckligt bra svenska för att lagen ska kunna följas. Finns det en politisk vilja att stärka svenskan i den finska skolan och ett språkpolitiskt klimat som medger detta?

Jag skulle gärna vilja vara optimist, men ändå måste jag konstatera att det dagens läge verkar långt ifrån säkert att så vore fallet. Antalet timmar i svenska i den finska grundskolan och det finska gymnasiet har kontinuerligt minskat under de senaste årtiondena, och ett förslag att utöka det igen skulle sannolikt stöta på hårt motstånd.

Den väg som då förhoppningsvis återstår är att locka myndigheter och offentligt anställda att satsa på fortbildning i svenska. Förutsättningar för detta finns både i språklagen och i den likaså nya lagen om den språkkunskap som krävs av offentligt anställda. Det kommer att fordra både pengar och god vilja, men så som lagen är utformad borde det gå att uppbringa bägge två.

Den nya lagtexten har allmänt taget bedömts vara klar och tydlig, och redan det gör att lagen kommer att vara lättare att följa än den gamla.

Den nya språklagen träder i kraft år 2004.